

ИСТРАЖИВАЊА И ИЗВОРИ

Мр Саво МАРКОВИЋ*

ИЗВЈЕШТАЈ ПОТЕСТАТА АНДРИЈЕ КАПЕЛА О ГРАЂАНСКИМ НЕМИРИМА У БАРУ 1512. ГОДИНЕ

Наведени Извјештај је у млетачком дијалекту објављен у Књизи VI "Arkiva za povjestnicu jugoslavensku" - *Oдношaji skupnovlade mletačke prema južnim Slavenom priobčeni u izvadkih iz rukopisnih ljetopisah Marina Sanuda od godine 1496. do 1533*; uredio Ivan Kukuljević Sakcinski, izd. u Mletciah 1863. (str. 389, 393-97: *Rapporti della Repubblica Veneta coi Slavi meridionali, brani tratti dei diari manoscritti di Marino Sanudo¹ 1496-1533*).²

И поред непрестаних сукобљавања, кулминација нетрпељивости између патриција и пучана у јадранским комунама наступиће тек с почетком XVI вијека. То је последица заоштравања класних односа у доба јаке економске кризе, ратова које Република води на мору и италијанском копну и, у вези са тим, слабљења млетачке власти и њене спремности на уступке, али и одјек, а у извјесној мјери у склопу општих покрета грађанства у средњој и сјеверној Европи, гдје се јављају као отпор многобројним злоупотребама локалних власти.

Извјештај о немирима усљед грађанске неслоге - "*inconvenienti tumulti, scandali et turbolentie*" - у Бару стижу у Венецију почетком 1513. године; шаље их градски потестат (подеста, начелник) Andrea Capello 18. јула, а наставља 27. јула, 30. августа, 11. и 22. октобра 1512. године. О потреби интервенисања у Бару због буне пучана јављено је Себастијану Јустинијану (*Sebastian Zustignan Provedador in Dalmatia*) што је он одбио

* Аутор је превни историчар, Бар.

¹ Млетачки хроничар Марино Санудо (1446-1536). Уредник Иван Кукуљевић Сакцински у предговору књ. V наводи: "... od svih inostranih spisatelja 15. i 16. vijeka, koji su pisali štogod o zgodah južnih Slavenah, nijedan ne zaslužuje toliko viere, koliko uprav nepristrani Marin Sanudo...", Л. Данчевић, *Покрећии пучана на нашем приморју почешком 16. стољећа (по млетачким извјештајима)*, "Поморски зборник" Ријека, књига 12/1974, 119.

² Млетачки текст припремио је 1974. године кап. Лука Данчевић, савјетник Института за саобраћај и поморство у Загребу, и проследио проф. Гојку Вукмановићу из Бара, који ми је љубазно исти уступио на превод и обраду.

("non voria etiam haver cargo di andar a Antivari per non haver fanti et esser senza galia").³ Немири су 28. новембра 1512. прерасли у оружану побуну против патриција.

Као вође пучана наведени су Франо Алатовић и Марко Медин. У устанку учествују сељаци Спича који проваљују кроз градски зид и под њиховом пријетњом витез потестата Capella морао им је отворити градска врата. Барски племићи су се наоружани окупили у својем вијећу, а изгледа да је међу њима нарочито био непомирљив Nicolo de Comis, чијег је сина пучанин Андрија Турковић раније убио у барци. У борби која се приметно пучани су превладали и племићи су се дали у бијег и склонили неки у катедралу св. Ђура уз сјеверне стране градских зидина, а неки у околним кућама и тако су избјегли бијесу пучана. Осим смрти племића Antonija de Pasque не наводи се број погинулих у борби. Которски ректор и провидур Anzolo Malipiero налазио се тада у Бару да помогне Capelli. Међутим, он је са својим војницима и коњицом (страдаиотима) ради сигурности остао у градском каштелу. Потестат Capello видио је у побуни опасност да Турска, с којом се граничило подручје Бара, претоме од Венеције то подручје, те се врло активно ангажовао да племићи прихвате услове пучана. У томе му је помогао један од врло одмјерених пучана Никола Широко.

Формирано је Вијеће од 24 старца, по 12 са сваке завађене стране, да ријешу дугогодишње спорове, а кривцима и прогнанима да буде опрштено. Задовољни Capello у посљедњем извјештају у Венецију 5. децембра 1512. каже да се Бар може сада сматрати добивеним градом, зашто је он више пута изложио опасности властита живот.⁴

О томе говори Санудова интерпретација:

Децембар 1512.

Што се Бара тиче, према писмима г-дина Anzola Malipiera, ректора и провидура у Котору и г-дина Andrije Capello,⁵ потестата Бара, од 20. овог мјесеца, има се разумјети како је ректор Котора ишао по наредби Вијећа Десеторице у Улцињ и тамо у Бар да умири онај народ због неслоге пучана са племићима. По доласку у Бар изгледа да су се ондашњи пучани онога 20. посвађали са племићима, убили и ранили неке од њих, тако да су се провидур и потестат морали из страха склонити у каштел.

Година 1513.

Јануар 1513.

³ Л. Данчевић, *op. cit.*, 148, 149.

⁴ *Ibid.*, 151-52.

⁵ Andea (Andreas) Capello, потестат Бара 1512-13. године. Наредне, 1514, помиње се као "кнез", Ђ. Бошковић, *Стари Бар*, Београд 1962, 269 - прије ће бити ријеч о слободнијој интерпретацији његове функције - С. М.). Године 1513. провидур јадранске флоте био је Vincenzo Capello, вјероватно његов рођак.

Извјештај Andrije Capella из Бара од 5. децембра 1512. упућен
млетачком дужду

Дужде Прејасне, најодличнији и најпоштованији Господине!⁶ Извјештавајући о протеклом са свим дужним поштовањем 18. и 27. јула и 30. августа прошлог Вашој Племенитости и 11. октобра најодличнијој господи Старјешинама, те казавши о томе у посљедњем извјештају од 22. сјајном провидуру Котора - ради се о написима усмјереним нарочито на приказивање неприкладних, скандалозних метежа и турбуленција које су се данима дешавале усљед грађанске неслоге овога мјеста; увијек изнова утврђујући поспјешујуће одредбе да би се тиме спријечиле непосредне пријетеће опасности, у чему се огледала Ваша ведрина - са уобичајеном умјешношћу својом овдје их је проводио сјајни г-дин Anzolo Maliriego, ректор и најдостојанственији провидур Котора, који је прошлог 17. новембра дошао у ово мјесто у жељи да га умири и то ми представи; а дужном искреношћу и свим нам могућим средствима, упознавањем и марљивошћу трудили смо се увести мир у овај град више дана узастопно, најприкладнијим ријечима и у том смислу опомињали племиће колико и пучане, примајући и слушајући и једну и другу страну у најбољој намјери, јавно и приватно, настојећи да их приволимо на јединство, без метежа и опасности.

Тешкоћа је била у томе што су племићи жељели да се прво казне преступници, а да се затим разговара о миру и прогнају главни Алорковић (Alortovichij) и Турковић (Turcovichij), који су се барком превезли до оне у којој је био син г-дина Nicola de Comisa,⁷ патрициј којег је убио неки Andrea Turcovich,⁸ рођак наведених, из своје барке, дана 27. јула, по мојем извјештају: Ваша Ведрина јасно и часно означила нам је како да искуством учинимо задовољним и једну и другу страну и једнодушно доведемо до мира; узевши у обзир да, како је уобичајено, желе протјерати наведене са територије - 28. новембра покренуо се пук, велик број пучана у пратњи био је наоружан, и прво им је у наше име пред свима на окупу стављено на знање дужно увјеравање да није пожељно да се врате у свој крај (уколико би се хтјели вратити потребна је дозвола): отишли су до тврђаве са обласном посадом, а затим почели да се свађају говорећи да желе да иду за Скадар да се побрину о властитим пословима; опет истим ријечима и уочавајући ту опасност, напријед наведени сјајни провидур и ја посласмо неколико пучана и Николу Широка (Nicolo Sirocho, Syrachovich), врло умјереног и доказано вјерног човјека Држави Ваше

⁶ Леонардо Лоредан (Lunardo Lauredan), владао је у периоду 1501-1521, наслиједивши дужда Антонија Барбарига. Рођен је 1438. године, а за дужда је изабран 2. октобра 1501. године, и ту је функцију обављао до смрти, 22. јуна 1521. Врло значајна личност у историји Венеције. Л. Данчевић, *op. cit.*, 123.

⁷ Цомис, Chomis, de Come су угледна барска патрицијска фамилија XV и XVI вијека. Ђ. Бошковић, *op. cit.*, 265, С. С. Марковић, *Барски патирицијал*, Бар 1995, 28.

⁸ Вјероватно потиче из рода Turçin, Turcho, који се помиње у документима из XV и XVI вијека, од којег је могуће да потиче назив локалитета Турчини, којег је овај род могао бити посједник. Ђ. Бошковић, *op. cit.*, 178, 268, 269.

Небесности, да их одврати добрим ријечима; вративши се рекли су да племићи нису одмах прихватили мир, да су их намјеравали наредног дана исјећи на комаде; ипак сам их придобио обећавши им да ћу лично ујутро отићи код патриција, надајући се у нашег Господа Бога да ће сви прихватити мир, тако је те вечери остала ствар.

Али се ујутро сав пук подигао на оружје, од којих ми неколицина дошавши у палату ставише на знање да је читав пук намјеран приводити ствари крају или одмах с праведним миром, или до коначног уништења племића. Стога одмах са двојицом најумјеренијих пучана отиђох до патриција који су такође били сви наоружани и сакупивши њихове главаре на уобичајеном мјесту њиховог Вијећа представих им најотворенију опасност у свој погибелби и потпуном уништењу по њих уколико не пригрле мир - сви су одговорили да га желе осим г-дин *Nicolo de Comis*, који је рекао да прво жели да разговара са једним одсутним сином и неким својим рођацима из Паштровића - заклињући се да и он жели мир и да би за овај садашњи напустио град. С обзиром да није хтио промијенити мишљење вратио сам се у палату и преко споменутих неутралних пучана саопштио ствар народу, а затим и лично пред јавношћу, непосредно их увјеравајући и молећи да се сав пук за љубав Божју и као добри синови Ваше Прејасне требају измирити са свим патрицијима, не обазирјући се што је речени г-дин *Nicolo Comis* требао мало времена да боље утврди мир и да га без сумње остали не слиједе у таквом заклињању. Неки из народа су одговорили да је он на овај начин тражио времена да их превари, као што је прије радио, и да жели да их опет изигра. Те уз грају и узбуну сав разјарени наоружани пук потрча према патрицијима, не слушајући моје наредбе и ријечи убјеђивања: и тако се убрзо заметну туча уз одапињање стријела и уз друго оружје, а будући се напријед наведени сјајни провидур из разлога безбједности повукао је каштел са својим војницима и страдиотима (коњицом) да га сачува у сваком случају у име Ваше Узвишености - јер је у њему било врло мало људи - само ја остадох у "земљи" (граду), у мојој палати, да уређујем ствари колико се боље могло, јер је све било наоружано, а пук надмашиваше патриције, не могавши их се раставити ни на који начин.

Како граја није попуштала, на околним странама покренуше се неки под оружјем из села Спича које је под јурисдикцијом овога мјеста, појавивши се на вратима "земље" (града); ја им нисам желио отворити док под заклетвом не потврде да су неутрални и да желе ући да би раздвојили стране - дио пука који је био оштрији долазио је пријетњама до мене тражећи кључеве, иначе ће их извући преко зидина и разбити капије, а ако уђу на тај начин учиниће свако зло, а да ћу томе ја бити узрок итд. Чувши то мој "*Cavalier*" (витез) сматрајући да је тако боље, рече да иде лично до капија да убиједи наведене лијепим ријечим да остану изван зидина док се ствари не смире, а не могавши пак да задржи оне који улажаху из неког процјепца у зидинама, док су други хтјели разбити капије, видећи тако да постоји опасност да попусте и да наведени силом уђу, те да би дошло до потпуног уништења "земље", како због њиховог разјареног уласка, тако и због разбијања зидова и капија, што би дало отворен

пролаз... највише узимајући у обзир оне са мора, са турским поданицима (Мркојевићима) који су стигли до планина које леже поред "Земље" (дистрикта), који узвикују "Марко, Марко"⁹ да би преваром ушли у град; који су највише непријатељски расположени према патрицијима - којима су раније били потчињени - чини се да је то витез узимао у обзир како би утврдио све могућности, имајући у виду земљу у турском ждријелу и спремно обећање под заклетвом наведених Спичана који су увијек били највјернији Вашој Узвишености заклињући се да желе раздвојити борце, те да отвори - и тако отвори врата и уђе их око 25, а других око 15 кроз наведени пројеп и преко зидина већ бијаху ушли - док су пролазили поред палате заклињали су се да ће увести мир: тако отишавши у наведени ратни конфликт и борбу узвикиваху "мир, мир".

Зато сам сматрао обавезним да и ја лично одем са нешто обезбјеђења до наведених на речено мјесто борбе молећи за милост речене учеснике у тучи, да се помире - ништа нисам могао постићи. Пучани су били бројнији у односу на племиће: дијелом су прекинули док сам ишао пред песницама и испред племића наговарајући их на мир, кад сам се из тог опомињања враћао у палату, почели су одапињати стријеле и потезати осталим оружјем - вични томе, пучани су били побједници готово у потпуности: због тога сам се избјегавајући личну опасност, праћен наведеним сељацима вратио у палату; са истима сам по други пут покушао да умирим ствари отишавши реченим учесницима у тучи, и слично се без плода вратио у палату.

Затим, чувши да Тијеловску процесују предводи поп племић,¹⁰ покушавши умирити пук, трећи пут дођох до мјеста борбе... гдје ми упркос многим наговарањима и молбама ништа није вриједило, јер се због велике граје и крикова нико није обазирао, због чега сам се коначно вратио у моју палату. Пучани преваладавајући над патрицијима - поразеше их - а ови пристизаху на простор (трг) св. Ђура. У оном бијесу би убијен покојни г-дин Antonio de Pasquo,¹¹ племенита особа, добра и одмјерена,

⁹ Светац заштитник Млетачке Републике - "Pax tibi Marce Evangelista meus".

¹⁰ И. Марковић у "Дукљанско-барској Метрополији", Загреб 1902, 126, говори о Дон Луки Алатовићу којем је Св. Столица 1512. намијенила опатију Св. Марије Ратачке, "за којег је и Млетачки Сенат 21. XI 1512. издао одлуку, док је млетачки провидур Винценц Зане и племићко вијеће одредило једном свећенику из племићке обитељи. Поради тога настаде у граду велика побуна. Исте године, уочи св. Андрије, племићи и пучани латише се оружја, и учини се страшно крвопролиће и погибоше 62 човјека с обије стране; а изгинуло би их много више да се племићи не буду збјегли у првостолну цркву св. Јурја, и ондје се спасили докле которски провидур Анзоло Малипиеро не долетје у Бар са 200 војника и не утиша олују; али већ бијаху опљачкане многе племићке куће" (на основу итинерара млетачког синдика за Далмацију Giovanni Battista Giustinianiја из 1553. године).

¹¹ Ser Antonio de Pasqui, Paze, de Paskvaligo, Sier Antonio de Pasquo, пок. Марка - већ 8. маја 1494. био је опуномоћеник Ђурђа Црнојевића у ствари пред которским провидуром Јеронимом Аурјем. (Р. Ковијанић, *Помену црногорских њлемена у кошорским сјоменицима /XIV-XVI вијек/*, књига I - Историјски институт Црне Горе, Цетиње 1963, 144). По повратку Ђурђа Црнојевића из Италије 1500. Млечани су покушали да преко Антонија де Пасквалига утичу на Ђурђа и привуку га на своју страну. (*Историја Црне Горе 3*, том I, група аутора, Титоград 1975, 19).

која никад не занијека мир, чак га и онда од пучана на кољенима заиска. Остали патрицији побјегоше ко у речену цркву св. Ђура, ко у оближње куће, умакавши пучкој фурији; пучани су застали и повратили се на горе речени терен; будући да сам о томе обавијештен послах за Франческа Алатовића (Francesco Allatovich)¹². Марка (Marco) Медина,¹³ главне старјешине пучана, и за Николу Широка (Syracovich), које замолих да сада већ учине да се ствар прекине и да се опрости патрицијима, те да ће од Ваше Прејасне бити награђени ако то ураде; они то стварно учинише и спасавајући их одведоше у моју палату.

Истина је да неки подли и зли пучани и неки од речених сељака који су до тада остали да виде исход ситуације - видјевши побједу пучана почеше пљачкати имовину патриција за које се говорило да су онемогућавали мир. Ипак им цијели пук даде на знање да то никако није његов наум и тако са војском и потребним залихама, уз помоћ народа, повратило се готово све, а надам се да ће зацијело тако бити и са остатком.

На овај начин жестоки побједнички бијес пучана уз моћ Божијег чуда коју има по нашу умјешност и људски дух би заустављен у тишини бонаце и мира.

Сљедећег јутра изиђосмо пред обије стране бираним ријечима и сви врло расположени славише мису св. Духа, те се, начинивши споразум преко 24 старија лица, изабрана по 12 са обије супротне стране, према обичајима¹⁴ који су утврђени у њиховом мјесту, заклеше сви над мисалом да ће га се придржавати. Тиме су изабрани у ова три дана донијели одговарајућу пресуду (уредбу) удесивши сав ред и разлике страна и то не само у односу на недавне неслоге, већ и на оне од прије много година, те колико сада могу претпоставити "земља" (град) је прилично умирена и уређена преко споменуте одлуке иста 24 састављача.

Зато што смо на захтјев цијеле земље напријед наведени сјајни провидур и ја заложили властити ауторитет да би се такав учинак наставио и у најбољем се наведеном циљу извео, на заслугу читаве земље, како патриција тако и пучана, а највише речене двадесетчетворице изабраних састављача и оних који су одлучивали о миру - спровели смо неколицину овдашњих бандита, који су се измирили са повријеђенима, тако да по одобрењу Ваше Узвишености могу остати овдје: по том смо одобрењу такође супституисали нешто залиха на мјесто онога што недостаје.

То што смо за садашње потребе времена учинили, за сада нисмо

Године 1504. пуномоћник Јелисавете Црнојевић из Котора опуномоћује 5. јула Антонија Пасквалига да наплати непосредно или преко суда од Тодора Ђураковића из Бара сва дуговања Ђурђу Црнојевићу. (Р. Ковијанић, *Помени...*, 145). Осим везе de Pasqua са владарском кућом Црнојевића, евидентна је родбинска веза Ђураковића (заправо Syracovicha - С.М.) са Nikolom Sirocho.

¹² Потиче из познате барске пучке породице. Алатовићи су касније живјели и у Дубровнику, гдје су се преселили вјероватно око 1531, након побуне и изгона од стране млетачких власти. Важили су за изузетно пословне и сналажљиве људе, који су успјели обновити своје послове у Бару.

¹³ Опат Св. Марије Ратачке, по Ђ. Бошковићу (Мади), *op. cit.*, 270, протјеран 1531. г. (или 1513.? - С.М.)

¹⁴ Позивање на одредбе градског статута.

могли другачије учинити у жељи да се слиједи речено уређење и мир: Ваша Ведрина ће у томе наредити и располагати како је најбоље и најкорисније, да би се ми њеном премудром мишљењу подредили; с поштовањем Вашој Узвишености закључујем да су ствари напријед речене још тако напете, да вјерујем да није било овако урађено, не знам кад би се град умирио. У уредби¹⁵ је утврђено јединство какво је сада, али будући да је постављено у турском ждријелу, преко наведених злостављајућих неслога, није у малој опасности: тако да ако не буде послушности нити слоге, уређење Вашом Небесношћу овдје постављено могло би се сматрати узалудним; а за ово сада се може сматрати да је земљу освојило:

да је за све свевишњем Богу бескрајна хвала.

Још се напријед наведени сјајни Провидур око тога срчано потрудио за што код Ваше Узвишености завређује препоручивање, а и ја сам више пута изложио властити живот опасним околностима, здушно се бринући о миру који такав није ништа без помоћи нашег Господа Бога, који је задивљујуће надахнуо ове ствари. Посредством којег ће се, заиста се надам, град и даље сматрати добивеним.

¹⁵ Године 1512. су коначно, услед наведених догађаја, успостављена два вијећа: патрицијско и пучко (грађанско), што је и оправоснажено 1514. године одговарајућим актом у Венецији. Њихов састав изгледао је овако:

Вијеће патриција

Вијеће је имало најмање 30 а највише 45 чланова (године 1512. одн. 1514. дошло је до измена професионалног састава у односу на раније стање) и засједало је сваке године 25. априла, на дан св. Марка (*Palazo di commin*). Функција у вијећу трајала је годину дана.

Одлуке су се доносиле гласањем. Вијеће је вршило изборе и именовања и додјеливало привилегије.

Састав Вијећа патриција:

Тајно вијеће,
службеници Вијећа,
благајник,

домаћа властела и племићи из Венеције који се нађу у Бару.

Вијеће пучана

Вијеће пучана одн. одговарајући облици организовања грађанства постојали су и раније (пук га 1512. године образује - "some sempre hanno facto". Ђ. Бошковић, *op. cit.*, 286), међутим, више пута су укидани, чак и од стране млетачких власти. Уредбом из 1512. оно је функционисало на сљедећи начин:

Састајало се сјутрадан по празнику св. Марка; представници у Вијећу бирали су гласовима оних званичника који су једну годину радили заједно са племићима ("che stanno in officio un anno insieme con i nobili"); одлуке је доносило и именовања вршило извикивањем.

Чинили су га:

десет посланика, тзв. Вијеће десеторице,
три заступника са једнаким овлашћењима које бира Вијеће десеторице (присуствују сједницама Тајног вијећа),
благајник,
венецијански племићи у Бару и
ректор (града).

Овако постављен систем градског и друштвеног уређења, са незнатним модификацијама, функционисао је и 1553. године.

Уколико се пак догоди другачије, узећу слободу да с поштовањем извијестим Вашу Узвишеност: чијој се милости увијек понизно препоручујем.

Data Antibari die 5 decembris 1512.
Ex Celsitudine Vestra Servitor divotissimus
Andreas Capello, Potestas Antibari¹⁶

¹⁶ XV. р. 414, 462-467. Римски број означава број књиге оригиналног дневника Марина Сануда у Венецији (од укупно 59), а бројеви који слиједе односе странице истог. Стр. 389, 393-397 су у наведеној књизи коју је уредио И. К. Сакцински.